

LAZARUS – OVER ANDERE VORMEN VAN LIEFDE EN GEMEENSCHAP

Serie Waar liefde is, daar is God

‘Het is altijd lastig relatievormen te vergelijken, maar sinds er een derde man bij onze relatie van twee mannen bij is gekomen, ervaar ik nog meer hoe belangrijk het is alles met elkaar te bespreken. Met drie mensen in een relatie kun je niet anders dan radicaal open en eerlijk zijn. In een relatie met twee andere mensen heb je niet één relatie maar drie: met de andere twee afzonderlijk, maar ook als driemanschap. Juist door onze voortdurend open communicatie ervaar ik de dingen die we samen doen nu als veel betekenisvoller. In ieder geval gaat een driehoeksrelatie niet in de eerste plaats om seksualiteit zoals vaak wordt verondersteld, en ook niet over compensatie van wat je mist in je eerste partner. Voor ons was het in alle opzichten iets totaal nieuws. Van invoegen was geen sprake. Alles lag weer open, en dat was goed. We voelen alle drie dat we bij elkaar horen en dat onze relatie een oprechte en authentieke uitdrukking van liefde is.’

‘Per saldo zijn wij natuurlijk ook gewoon hartstikke burgerlijk. Ik bedoel: de man met wie ik als eerste was, is directeur van een basisschool, ik vervul een keurige publieke functie en we voeden samen een kind op. Dit is ons gezin. Dus doen we iets nieuws of anders? Ja, statistisch gesproken wel. Anderzijds zijn we zeg maar net als ieder ander. Een driehoeksrelatie kent wel een andere dynamiek, maar we horen bij elkaar, dus dat zit niet in de weg. Hoe moeilijk het kan zijn voor anderen, hebben we zelf van dichtbij meegemaakt. De man met wie ik als eerste was, komt uit een vrijgemaakt-gereformeerd gezin. Zijn ‘coming out’ was daardoor al niet gemakkelijk, laat staan een relatie met een andere man. En dan komt daar ook nog een derde bij. We hebben er eerst niet veel ruchtbaarheid aan gegeven, maar op een zeker moment viel het mijn schoonouders natuurlijk toch wel op dat die nieuwe vriend niet zomaar een vriend was. Mijn schoonvader gaf duidelijk te kennen dat het moest stoppen. Dat hebben we natuurlijk niet gedaan, want we houden van elkaar. Zoals eerder deed de tijd ook nu zijn werk, en ook ons geduld en ons begrip. Misschien hebben mijn schoonouders er principieel nog wel moeite mee, maar daar is in de praktijk niets meer van te merken. Wat ik jammer vind is dat er mensen zijn die onze driehoeksrelatie vooral zien als een ‘progressief statement’. Dat is natuurlijk niet zo. De intimiteit en de liefde die we bij elkaar vinden is niet te reduceren tot een statement. Natuurlijk is het wel opvallend. Ik ben er daarom wel open over.’

Aan het woord zijn ‘Tim’ en ‘Luuk’. Het zijn niet hun echte namen. Het zijn wel echte mensen. Veel mensen kennen Arthur Japin en weten van zijn relatie met twee mannen, maar de meeste van deze relaties blijven verborgen, en dat is jammer. We hebben hier niet te maken met de buitenissige keuze van een wat excentrieke schrijver maar met een brede maatschappelijke ontwikkeling – een ontwikkeling rond wat mensen het meeste waard is, hen het meest dierbaar is: de mogelijkheid van intieme relaties met anderen en de mogelijkheid die in vrijheid te praktiseren. In de aanloop naar de discussie over de aan te passen huwelijksordinantie in de Kerkorde van de Protestantse Kerk, organiseerde ik namens christelijke LHBTI-organisaties in samenwerking met onder andere de Protestantse Theologische Universiteit hier in Amsterdam een studiedag. In een sociologisch exposé liet prof. dr. Heleen Zorgdrager zien in welke diversiteit de wijze waarop mensen zich aan elkaar willen verbinden, zich in Nederland inmiddels heeft ontwikkeld.

Nou ben ik wel wat gewend, maar het verbaasde mij zelfs, over hoe hard het gaat en hoe onomkeerbaar het is. Ik vind het pijnlijk en verdrietig dat deze ontwikkeling nagenoeg aan de kerken voorbij lijkt te gaan, hoezeer ik ook waardeer dat mijn kerk het zegenen van ‘andere levensverbintenissen’ zoals dat heet, in 2004 expliciet in haar kerkorde heeft opgenomen. Waarom is het belangrijk dat dat verandert? Omdat meer dan ooit de waardering van seksuele oriëntatie en genderidentiteit en de wijze waarop dat in relaties invulling vindt, een ‘identity marker’ is. ‘Vroeger werd geloof afgemeten aan een discussie over de doop, tegenwoordig ontlene ook kerken en geloofsgemeenschappen zelf identiteit aan hun positieve waardering al dan niet van de homoseksuele oriëntatie, transgender identiteit en andere relatievormen.’ -aldus dr. David Bos parafraserend, die hier onderzoek naar deed en doet. En als de kerken dat zelf niet doen, dan kunnen zij rekenen op stevige kritiek uit hun omgeving, en ook uit hun eigen midden. Een zichzelf respecterende kerk wil zich bezighouden met vragen rond seksualiteit, gender en relaties, al was het alleen maar omdat er God zij dank altijd nog mensen bij die kerken aankloppen om een zegen over wat zo dierbaar voor hen is en over wat hen zoveel levensvreugde en levensvervulling brengt.

Drie mensen in een relatie samen hebben zich bij mij nog niet gemeld, maar wat zou ik graag volmondig ‘ja’ willen zeggen als zij verlangen naar een zegen over hun gevonden en niet zelden bevochten liefde. Juist in deze tijd en in ons type samenleving mag de kerk een plek zijn, een gemeenschap zijn die daadwerkelijk de voortgaande bevrijdende kracht van het geloof of de voortgaande scheppende kracht van God belijdt in de waardering van de nieuwe manieren waarop mensen zich aan elkaar verbinden en zeker met het uitdelen van een zegen geen halt houdt bij de relatie tussen twee mensen. Je kunt ook zeggen met de woorden van Janneke Stegeman vorige week: juist in deze tijd hebben we de vrijheid en de gelegenheid voorbij het gebruikelijke, het binaire, de ‘tussenvormen’ van het leven te verkennen, de ‘fluïde tussentijd’ tussen het licht

van de dag en het donker van de nacht. Het was altijd al onderdeel van de Schepping, maar in onze grenzeloze behoefte aan orde hebben we dat stukje van de Schepping in de loop der tijd uit beeld gedrukt.

Er is nog een tweede belangrijke reden om als kerken, als geloofsgemeenschappen die uiteenzetting met genoemde ontwikkelingen te willen en te omarmen en die reden is ook vorige week door Janneke in haar overweging genoemd: de reden van het lichaam of het lichamelijke. En daarmee neem ik ook een aanloop naar het verhaal van Maria, Martha en Lazarus. Als onze traditie ergens van is vervreemd, dan is het van de waardering van het lichaam als intrinsieke uitdrukkingsgrond van ons geloof. Het hart van het christelijk geloof is een gekwetst en gepijnigd en uiteindelijk gedood lichaam, dat evenwel drie dagen later ook als lichaam weer opstond uit die dood: geen vergeestelijkt of esoterisch lichaam maar een lichamenlijk lichaam zagezegd mét de sporen van het leven. Waar dit ons verstand te boven gaat, wil ik toch geloven in deze lichamenlijke opstanding omwille van al die lichamen, die lichamen in hun verbindingen die worden gepijnigd of ontkend of minderwaardig worden geacht of simpelweg worden doodgezwegen.

Toevallig kwam ik de afgelopen weken de bundel 'En Hij is mens geworden...' weer op het spoor. De ondertitel luidt 'Reflecties op theologie en homosexualiteit'. Het werd gepubliceerd in 1989. Ik was net een jaar bezig met mijn studie theologie in Kampen. Wat ik me er vooral van kan herinneren is de storm van kritiek die de bijdrage van Syb de Lange oogstte, studentenpredikant destijds. In zijn bijdrage bepleit hij een herwaardering van het lichamenlijke als essentieel onderdeel van het christelijk geloof. Zijn leidmotief is daarbij de praktijk van de promiscuïteit, een praktijk die in die tijd vooral als een verwijt klonk aan het adres van homoseksuele mannen onder wie het aidsvirus verwoestend huishield. Is dat al een waagstuk, vervolgens – en dat was een brug te ver voor velen – verbond hij deze praktijk, deze verbinding van lichamen, ook of juist in relaties, aan hoe hij de persoon van Christus wilde waarderen, of liever gezegd: diens lichaam. Met zoveel woorden zegt De Lange: als Jezus zegt 'Neemt, eet want dit is mijn lichaam' dan roepen die woorden niet op tot een vergeestelijking daarvan, een idee, en ook doen zij niet alleen een appèl op het lijden en sterven van Jezus, maar tot alles wat aan dat lichaam ervaren kan worden. Zo vereenzelvigd zich dat lichaam met onze lichamen, totaal, en niet door een deel daarvan te ontkennen. 'Betekent dit ook niet,' zo schrijft De Lange, 'raak mij aan, houd mijn hand vast, streek me; zoek troost tegen mijn schouder, kus me, laat me je liefde voelen, wil je mijn handen om je gezicht te omvatten, mijn armen om je tegen mij aan te drukken, mijn lijf om je in te warmen, mijn sex om je genot en bevrediging te verschaffen, mijn mond om je overal te kussen, te likken - , neem, eet, dit is mijn lichaam.' – einde citaat.

Juist het avondmaal waarin Christus zijn lichaam presenteert, zijn bloed uitgiet, maakt duidelijk dat het christelijk geloof door en door materieel is – niet materialistisch, materieel. De verbinding en daarmee de betekenis komt tot stand als in dat moment van nemen en eten onze lichamen zich verbinden met dat van Christus, of misschien vooral andersom. Het gaat dus niet aan lichamen, mensen met hun ziel en zinnen, te beperken in hun verbindingen. Zij kunnen alleen opstaan tot de goddelijke bedoeling van hun lichaam als zij in hun wil tot verbinding niet worden tegengehouden. Ik hoor bij deze argumentatie in de verte al het 'hellend-vlakargument': ja, maar blijven we dan? Nou, we blijven nergens, we gaan op weg, we onderzoeken en praktiseren vrolijke verbindingen die geen schade berokkenen, die de grenzen van ieder mens respecteert, maar die geen beroep doet op een zogenaamd goddelijk decreet dat grenzen trekt die mensen uit elkaar houdt, die elkaar oprecht in liefde zoeken, in welke vorm dan ook. Met Christus is God meer dan ooit God-in-onze-werkelijkheid, die van deze werkelijkheid niet iets anders maakt, maar als zodanig vernieuwt tot haar oorspronkelijke bedoeling, dat is: vrij van de beperkingen die mensen elkaar, nota bene in Gods naam soms opleggen. Geloven is dus geen set overwogen gekozen woorden, maar het is een waagstuk, een vrolijke maar ook risicovolle onderneming, omdat we geen afstand kunnen houden, maar moeten durven verbinden, ons moeten durven overgeven, onszelf willen uitdelen en uitgieten.

Over dit onderwerp dat voor mij en voor vele anderen urgent is, valt nog zoveel meer te zeggen, maar het gaat nu niet. Ik sta graag nog stil bij het verhaal dat we hebben gehoord uit het Evangelie naar Johannes, bekend als de opwekking van Lazarus. Aan het begin van het verhaal horen we wat de hogere bedoeling is van het sterven van Lazarus: de eer van God, zodat de Zoon van God geëerd zal worden. Mijn eerste reactie na lezing was: fraai is dat, eer die ten koste gaat van een mensenleven en een hoop verdriet veroorzaakt. Lazarus is slechts materiaal in de ogen van Jezus, die zijn eigen glorie ten dienste staat. De vraag is natuurlijk: wat is de inhoud van die eer, van die glorie? En is Jezus echt zo bot als Hij in het verhaal in eerste instantie naar voren komt?

Er zijn verschillende manieren om zicht te krijgen op dit verhaal, maar ik hecht aan exegese of interpretatie waarvan het resultaat aan de oppervlakte komt als je van opzij, als je queer naar de teksten kijkt. Deze 'queer exegese, - Janneke heeft er vorige week ook iets over verteld, - neemt de ervaringen van LHBTI-mensen, van queer personen, neemt hun werkelijkheid mee. Het is dus een hele materiële exegese en dat is, denk ik, ook wat de vraag naar de betekenis van dat woord dat vlees geworden is, - om het met het Evangelie naar Johannes te zeggen, - verlangt. Jezus treedt met gezag op als de Heer over leven en dood, en Hij wordt ook als zodanig erkend, maar Hij is toch niet de Deus ex machina die een wonder voltrekt over de hoofden van de mensen heen, juist niet. Hij laat zich raken door de gemakkelijke opinies van de omstanders, maar meer nog: Hij toont zich diep bewogen en huilt als Hij uiteindelijk het graf van Lazarus bereikt.

Vrij algemeen verondersteld wordt dat Jezus goed bevriend was met de zussen Martha en Maria en hun broer Lazarus. Zoals zo vaak in de evangeliën is het belang van de bloedband afwezig of tenminste niet dominant aanwezig. Waar mensen vaak geneigd zijn de bloedband naar het centrum van de werkelijkheid te trekken, daar is deze in het Evangelie een buitencategorie. Waar zijn de ouders van Lazarus? Hadden de drie wel of geen partners? Zijn er kinderen? Woonden zij soms samen? Allemaal vragen die onderstrepen dat de kwaliteit van de relatie, van de gemeenschap met Jezus vooral als een van vriendschap gedefinieerd moet worden, of tenminste als nieuwe familie. Dit toch opvallende gegeven voor die tijd, deze kleine queer gemeenschap van mensen, weerhoudt Jezus er niet van daar zijn werk te doen. Nu krijgt dat motto dat aan het begin nog zo kil klonk - dit gebeurt om de eer van God – toch een andere lading. Gods glorie zal hier zichtbaar worden, in deze kleine vriendengemeenschap, daar wordt een voor dood gehouden lichaam weer tot leven gewekt, dat wil zeggen: de verbinding met het samenleven wordt hersteld, en Jezus blijft niet op afstand. Hij is tot op het bot geschokt en Hij laat zijn tranen de vrije loop. Het werk dat Hij verricht, de woorden die Hij spreekt vinden hun weg in het leven zelf, zoals het zich aandient en vernieuwen het door het terug te brengen naar zijn oorspronkelijke bestemming.

Wie zoekt naar woorden van Jezus over diversiteit in relaties zal er weinig vinden, op een enkele uitzondering na en de woorden die Hij daar spreekt zoeken niet de overgeleverde normativiteit te bevestigen, maar zijn steeds uit op eerherstel en verbinding. Het lijkt er op dat Jezus er niet zoveel mee had gezegd. Bij al mijn inzet voor de erkenning van andere dan heteroseksuele tweerelaties vind ik die zwijgzaamheid eigenlijk een hele verademing. Het relativeert ook. En tegelijk gaat Jezus, zo geloof ik, voorop in mijn queer roze regenboogstoet, omdat Hij als geen ander weet wat het is om een bestaan te leiden dat niet voor vol wordt aangezien, waarover ongemakkelijk dan wel opzettelijk over wordt gezweven, dat naar de marge wordt geduwd of dat zelfs met geweld te maken krijgt, die trouwens nog het ergst is als deze op religieuze gronden wordt geformuleerd en gepraktiseerd. Ik bedoel hier geen groep slachtoffers te etaleren, al zijn queer en LHBTI-mensen dat soms wel degelijk, ook in ons land en in onze kerken. Wat hier vooral gezegd wil zijn, is dat het werk van Jezus steeds gelokaliseerd is, meer buiten de kerk dan daarbinnen, geloof ik. En die plaatsbepaling vraagt om engagement; engagement, verbinding, relatie die niet wordt gehinderd en zo zijn waarderende, bevestigende, verzoenende, genadige, opstandige werk kan doen. Binnen blijven zitten is geen optie, ook niet de vaak gehoorde opmerking: moeten we niet eerst vaststellen wie wij zelf eigenlijk zijn, of opgaan in de bubbel van je favoriete spiritualiteit. Wie zich engageert met alle risico dat daarbij hoort, loopt sneller de kans Jezus zelf tegen het lijf te lopen.

Ik heb helemaal niets nieuws gezegd en wat ik heb gezegd, is ook al tientallen jaren geleden gezegd. En toch zie ik nog zo weinig van dat opstandingslichaam van Jezus in de kerken, dat wil zeggen van een zich begeven in een werkelijkheid die zoveel te leren heeft over seksualiteit en relaties (voor alle duidelijkheid - niet de enige relevante werkelijkheid), en die juist ook het eigen begrip daarvan dichter bij de eigen identiteit van de kerken kan brengen, de kerken kan helpen dat beter te verstaan, dat wij in onze seksualiteit, relaties en verstaan van gender in ieder geval niet samenvallen met het romantische ideaal van de negentiende eeuw dat al te gemakkelijk door de kerken is gekopieerd als christelijk ideaal voor de invulling van intieme relaties en seksualiteit. Ik stel voor niet langer te wachten en roep plaatselijke gemeentes op tot engagement, om te beginnen misschien in een ruimhartig uitdelen van de zegen, zonder voorwaarden, aan mensen die denken dat de kerk één ideaal voorhoudt waaraan iedereen zou moeten voldoen. Zo wordt de kerk misschien weer een beetje een bonte stoet achter Jezus aan, een vrolijk zootje ongeregeld. Dat was, dacht ik, de gedachte. Laten we ons daartoe bekeren.

Amen

Wielie Elhorst